

Bohaterowie mitologii greckiej jako archetypy ludzkich postaw i zachowań

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 89–90.
- Źródło: Carl Gustav Jung, *Wspomnienia, sny, myśli, spisane i podane do druku przez Anielę Jaffé*, tłum. L. Kolankiewicz, R. Reszke, Warszawa 1997, s. 359–360.
- Źródło: Jerzy Prokopiuk, *Postowie*, [w:] Carl Gustav Jung, *Psychologia a religia (Wybór pism)*, Warszawa 1970, s. 390–392.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, s. 59–60.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 93.

- Źródło: *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 258–272.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 207.
- Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 219–220.

Bohaterowie mitologii greckiej jako archetypy ludzkich postaw i zachowań

Upadek Ikara, XVII w.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Skąd bierze się podobieństwo postaci i zdarzeń, zauważane w mitologiach różnych kultur? Czy powtarzalność motywów, tematów i symboli wynika z archetypowych wyobrażeń tkwiących w świadomości zbiorowej, a więc wspólnych dla wszystkich ludzi?

Carl Gustaw Jung, twórca psychologii głębi, zauważył, że pewne typowe obrazy i związki są wspólne dla różnych kultur, a te same motywy, które występują w mitach, spotykamy także w fantazjach, snach i urojeniach współczesnego człowieka. Uznał, że dowodzi to istnienia archetypów. Opisywał je jako *nieświadome praformy*, stanowiące część struktury *psyche*. Te pierwotne wzorce, jak archetyp Herosa, archetyp Matki czy Starego Mędrca, przejawiają się w mitach. Emocje, które wywołują tzw. sytuacje graniczne, jak niebezpieczeństwo, śmierć czy narodziny, zostają przekształcone w opowiadania o fantastycznej treści, oparte na podobnych schematach i nasycone podobną symboliką.

- Dokonasz interpretacji wybranych mitów greckich.
- Określisz, jakie archetypy są obecne w wybranych mitach.
- Streścisz jeden z mitów.
- Nazwiesz emocje kierujące wybranymi postaciami z mitów greckich.

Przeczytaj

Aktualność mitów

Niemal każda archaiczna społeczność wytworzyła uporządkowany system mitów. Zawierały one odpowiedzi na pytania o to, skąd wziął się świat, kto lub co nim rządzi, jakie jest miejsce człowieka na ziemi. Nie przypadkiem można dostrzec wiele podobieństw między mitami pochodzącymi z różnych kręgów kulturowych. [Paralelizmy](#) są widoczne np. w opowieściach dotyczących najważniejszego – według danej społeczności – boga. Dla pogańskich Słowian był nim Perun (tj. „miotający piorunami”); Celtowie nazywali go Taranis (czyli „grzmiący”); [Maorysi](#) czcili boga Iho („wyniesiony w górę”); Mongołowie modlili się do Tengri („niebo”). W wielu mitologiach pojawia się też motyw potopu jako kary zesłanej na ludzi. Biblijny Noe budował arkę, na której przetrwał ogromną ulewę. W podobny sposób uratował się król Ziusudra z mitów [sumeryjskich](#) oraz hinduski Manu, którego łodzią zaopiekował się bóg Wisznu, a także Ullusz, obecny w mitach [Hetytów](#). Najśłynniejsze dzieło Sumerów, czyli [Poemat o Gilgameszu](#), również mówi o potopie jako efekcie gniewu bogów z powodu grzeszności ludzi. Natomiast w wierzeniach Greków Zeus ocalił tylko dwoje ludzi: Deukaliona i Pyrrę. Podobieństwa mitów mają źródło w zbieżnych reakcjach na wyzwania podstawowe dla ludzkiej egzystencji: chęć znalezienia swojego miejsca na ziemi, obawa przed ciemnością itp. Analogie w pytaniach znajdują odzwierciedlenie w odpowiedziach.

Hinduski bóg Wisznu

Źródło: Pixabay, domena publiczna.

Wśród funkcji pełnionych przez mity znajduje się również funkcja kulturotwórcza. Historie zawarte w mitologiach Greków i Rzymian są wciąż aktualne. Ich żywotność wynika m.in. z faktu, że utrwalono w nich [archetypy](#) (prawzorcy) i [toposy](#) składające

się na kanon wspólnych motywów obecnych w różnych kręgach kulturowych i w różnych czasach.

Carl Gustav Jung

W dolnym rzędzie siedzą: pierwszy z lewej Sigmund Freud, pierwszy z prawej – Carl Gustav Jung
Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Uczonym, który wprowadził do nauki pojęcie archetypu, był Carl Gustav Jung. Żyjący w latach 1875–1961 szwajcarski psychiatra i psycholog przez wiele lat współpracował z twórcą psychoanalizy [Sigmundem Freudem](#). Następnie Jung samodzielnie (niekiedy krytykując Freuda) rozwinął teorię psychologii głębi, która stała się podstawą psychologii analitycznej. To on rozpropagował takie terminy jak: „archetyp”, „[ekstrawersja](#)”, „[introwersja](#)” i „kompleks”.

Archetypy według Carla Gustava Junga

” Carl Gustav Jung

***Wspomnienia, sny, myśli, spisane i podane do druku
przez Anielę Jaffé***

Pojęcie archetypu [...] zostało wywiedzione z wielokrotnie powtarzanych obserwacji, jak na przykład ta, że mity i bajki literatury

światowej zawierają ściśle określone motywy, które pojawiają się zawsze i wszędzie. Jednocześnie te same motywy spotykamy w fantazjach, snach, deliriach i urojeniach współczesnego człowieka. Te właśnie typowe obrazy i związki nazywam wyobrażeniami archetypowymi. Im są wyraźniejsze, tym jaskrawiej uwidacznia się to, że towarzyszy im szczególnie intensywne zabarwienie emocjonalne [...]. Wywierają na nas wrażenie, są sugestywne i fascynujące. Biorą one swój początek w archetypie, który – sam w sobie – wymyka się przedstawieniu, jest nieświadomą praformą, stanowiącą – jak się wydaje – część struktury psyché, może przeto pojawiać się spontanicznie zawsze i wszędzie. [...]

Stale spotykam się z nieporozumieniem, które wyraża się w mniemaniu, jakoby archetypy miały określoną treść, to znaczy były czymś w rodzaju, żeby tak powiedzieć, nieświadomych „wyobrażeń”. Toteż raz jeszcze pragnę z naciskiem stwierdzić, że [...] treść praobrazu daje się przedstawić dopiero wówczas, gdy zostanie uświadomiona, a zatem gdy forma zostanie wypełniona materiałem świadomego doświadczenia. [...] Jak nie sposób dowieść istnienia instynktu, tak też nie da się dowieść istnienia archetypu, w każdym razie dopóty, dopóki on sam nie uaktywni się in concreto. [...]

Nie wolno nawet przez chwilę ulec iluzji, jakoby naturę archetypu można było ostatecznie wyjaśnić, a tym samym załatwić całą sprawę. Nawet najlepsza próba interpretacji nie jest niczym innym niż mniej lub bardziej udanym przekładem na inny język obrazów.

Źródło: Carl Gustav Jung, *Wspomnienia, sny, myśli, spisane i podane do druku przez Anielę Jaffé*, tłum. L. Kolankiewicz, R. Reszke, Warszawa 1997, s. 359–360.

Mit i archetyp

Według Junga mit to forma przejawiania się archetypów. Te natomiast,

Posłowie

podobnie jak popędy, są podstawowymi elementami nieświadomości zbiorowej. W tej funkcji są one reprezentacjami psychologicznie koniecznych reakcji na pewne typowe sytuacje [...]. „Pojęcie to oznacza «wzorzec zachowania»”. [...] Archetypy można także opisać jako procesy psychiczne zamienione w obrazy – „pierwotne obrazy”, wzorce wszelkich zjawisk konkretnych. [...] Archetypy przejawiają się w formie personifikacji lub symboli. Treść archetypowa wyrażana jest zawsze w formie przerośni. [...] Nigdy nie należy sądzić, że archetyp może być w końcu wyjaśniony... Nawet najbardziej udane próby wyjaśnienia go są jedynie [...] przekładem na jakiś inny język metaforyczny. Liczba archetypów jest względnie ograniczona, albowiem odpowiadają one możliwościom typowych doświadczeń fundamentalnych. Całość archetypów oznacza sumę wszystkich ukrytych potencjalnych możliwości psychiki ludzkiej [...]. Archetypy pojawiają się w „sytuacjach granicznych” [...], takich jak niebezpieczeństwo, zetknięcie się z niepokonaną trudnością, stosunek między płciami, potęga zasady dobra i zła, [...] narodziny i śmierć. [...] Archetypy domagają się, by traktować je serio, albowiem włączając jednostkę w nurt ogólnoludzkich prawidłowości przynoszą jej harmonię [...].

Źródło: Jerzy Prokopiuk, *Posłowie*, [w:] Carl Gustav Jung, *Psychologia a religia (Wybór pism)*, Warszawa 1970, s. 390–392.

Według Junga w mitach przejawia się wspólna dla wszystkich ludzi (niezależnie od czasu i miejsca) forma psychiczna. Jej najważniejszym składnikiem są emocje, które zostają przedstawione w formie opowiadań o istotach nadprzyrodzonych, więc dotyczą [transcendencji](#).

Mit i archetyp w literaturze

Rozważania Junga wpłynęły na rozumienie archetypu w badaniach literackich nad mitem. Według większości literaturoznawców mit może przejawiać się w różnych rodzajach i gatunkach literackich, nie ma przy tym jednej, kanonicznej formy (może różnić się w szczegółach niezmiennających podstawowego sensu opowieści), co wynika m.in. z tego, że wyrasta z tradycji ustnej. Treść mitu dotyczy istot nadprzyrodzonych, działających poza, a raczej przed udokumentowaną historią. Związki mitu z wierzeniami nie oznaczają przy tym, że może on być odtwarzany tylko w wyjątkowych okolicznościach i wymaga specjalnej, sakralnej obudowy w postaci obrzędów.

Słownik

archetyp

(gr. *arche* – początek, gr. *typos* – typ) – praworzec, pierwotny wzorzec postaci, postępowania, motywu czy symbolu

ekstrawersja, introwersja

(łac. *extra* – poza, oprócz; łac. *versare* – wyjaśniać, przebywać, znajdować się) oraz introwersja (łac. *intro* – wewnątrz; łac. *versare* – wyjaśniać, przebywać, znajdować się) – wyróżnione przez C. G. Junga dwa główne typy postaw, jakie człowiek przyjmuje wobec świata, czyli dwa typy osobowości: ekstrawertyk charakteryzuje się aktywnością w kontaktach z innymi ludźmi, szuka nowych doświadczeń na zewnątrz, natomiast introwertyk raczej unika konfrontacji, jest zamknięty w sobie

paralelizm

(gr. *parallēlismós* – porównanie) – podobieństwo

psychoanaliza

(gr. *psyche* – dusza, gr. *analysis* – analiza) – stworzona przez S. Freuda metoda odkrywania nieuświadomianego przez jednostkę życia psychicznego w celu przeprowadzenia terapii

psychologia głębi

(niem. *tiefenpsychologie*) – termin do nauki wprowadził C. G. Jung; dotyczy on różnych teorii psychologicznych zakładających istnienie nieświadomości i podświadomości w psychice ludzkiej

transcendencja

(łac. *transcendens* – przekraczający) – termin w badaniach nad religią oznaczający „istnienie boga jako istoty odrębnej” wobec świata stworzonego, materialnego

topos

(gr. *tópos* – miejsce, okolica) – pojęcie wprowadzone do badań literackich przez niemieckiego uczonego Ernsta Curtiusa; oznacza ono „miejsce wspólne” w kulturze, czyli wciąż powracające motywy i tematy, które wskazują na ciągłość tradycji danej kultury

Mapa myśli

Polecenie 1

Wyjaśnij własnymi słowami różnicę między archetypem a toposem.

Polecenie 2

W dowolnym micie greckim (poza opowieściami o Dedalu i Ikarze, o Niobe oraz o Odyseuszu) odzyskaj archetyp uosabiany przez bohaterkę lub bohatera tego mitu.

Napisz tekst, w którym:

- a) streścisz wybrany mit,
- b) wyjaśnisz obecny w nim archetyp

Archetyp - mapa myśli

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY 3.0.

Sprawdź się

” Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Afrodyta najchętniej przebywała na Cyprze (...). W Pafos miała sławną świątynię, gdzie opowiadano cud, jaki zdarzył się za sprawą bogini w domu Pigmaliona.

Był to król Cypru, który zamiast państwem zajmował się sztuką rzeźbiarską. Chcąc wcielić swoje marzenia w kamień, wyrzeźbił kobietę tak cudną, jakiej nie było na ziemi. I zakochał się w niej, i cierpiał, albowiem marmur nie mógł doń ani przemówić, ani się uśmiechnąć, ani mu podać dłoni. Gdy tak raz zatopił się cały w swej miłości i w swoim cierpieniu, poczuł, że czyjaś ręka dotyka jego ramienia. Obejrzał się: przed nim stał ukochany posąg, łaską Afrodyty zmieniony w żywą kobietę. Nazywała się ona odtąd Galatea. Pigmalion uczynił ją swoją żoną i królową, a ona dała mu syna, Pafosa, który założył miasto swego imienia i zbudował w nim wspaniałą świątynię dobrej bogini.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 89–90.

Rzeźbę zatytułowaną *Niobe* wykonał włoski artysta Napoleone Martinuzzi w 1946 r. Obecnie znajduje się ona na dziedzińcu Uniwersytetu Ca' Foscari w Wenecji

Źródło: Michele Rienzo, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

” Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

[Amfion](#) ożenił się z córką [Tantalosa](#), imieniem Niobe. Z tego małżeństwa urodziło się czternaścioro dzieci: siedmiu synów i siedem córek. Niobe była okrutnie dumna z tak liczного potomstwa. Mówiła, że nie rozumie, jak ludzie mogą oddawać cześć [Latonie](#), która ma tylko dwoje dzieci. Powinni raczej czcić ją – potężną królową i błogosławioną matkę. Latona, dotknięta zniewagą, poskarżyła się swoim dzieciom: Apollinowi i Artemidzie. Oboje natychmiast zeszli z Olimpu i kilkunastu strzałami z łuku uśmiercili całe potomstwo Niobe. Osierocona matka porzuciła ziemię tebańską. Wróciła do swego ojczystego miasta, do Sipylos. Dniami i nocami przesiadywała na podmiejskiej górze, póki jej bogowie nie zamienili w kamień. Lecz i wtedy jeszcze cierpiała. Z kamienia, w którym była zaklęta jej dusza, płynęły łzy strugą jasnego źródła.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 207.

Na pochodzącej z połowy V w. p.n.e. płaskorzeźbie nieznanemu twórcy przedstawił scenę, w której Odyszeusz (przybywszy do swego pałacu w przebraniu żebraka) oznajmia Penelopie, że jest jej mężem i władcą Itaki.

Źródło: Louvre Museum, dostępny w internecie: Wikimedia Commons, licencja: CC BY-SA 4.0.

” **Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian**

Kiedy wybuchła [wojna](#), Odyszeuszowi piękna Penelopa właśnie urodziła syna. Kołysać dziecko, słyszeć jego pierwsze gaworzenie, brać je na ręce i nieść do dziadka Laertes, siedzieć w cieniu drzew i patrzeć na żonę karmiącą niemowlę, [...] wyjść o świcie do wilgotnego sadu i podcinać gałązki drzewek lub krzątać się dokoła winnych latorośli, urządzić biesiadę z przyjaciółmi [...] – w takich codziennych, zdrowych radościach zamykał się krąg wszystkich jego pragnień. Wojna, odbierająca mu to wszystko nagle i gwałtownie, odrzucająca go w strony obce i dalekie – wydawała mu się potworną niesprawiedliwością. Z początku udawał szaleńca, aby nie pójść. Ale podstęp wykryto.

Porzucając żonę i syna Telemacha, obiecywał jak najrychlej powrócić. Tymczasem lata mijały, a wojna trwała. Gdy wreszcie Troja padła, nie

było w całym obozie greckim człowieka, który by gorliwiej sposobił się do drogi. Odyseusz był przekonany, że najdalej za dwa tygodnie, licząc konieczne postoje i nieoczekiwane przeszkody – dobije do brzegów Itaki. Los pokierował inaczej.

Na morzu srożyła się burza. Huragan połamał maszty i poszarpał żagle. [...] Żeglując po Morzu Sycylijskim przybiły statki Odyseusza do ziemi ze wszech miar urodzajnej, na której wypasały się nieprzeliczone stada kóz i owiec. Wszystko to należało do cyklopów, olbrzymów o jednym oku w środku czoła. Najpotężniejszy wśród nich był Polifem, syn Posejdona. [...] Polifem stanął na wybrzeżu i zaczął się modlić do ojca swego: „Usłysz mnie, Posejdonie, władco ziemi błękitno-grzywy, jeśli ja twój syn, a ty moim ojcem, spraw, aby Odys [...] jeśli mu przeznaczone wrócić do ziemi ojczystej, niechaj późno przybędzie i w nędzy, straciwszy wszystkich towarzyszy, na cudzym okręcie, a w domu niech go spotka niedola”. Usłuchał go Posejdon i klątwa Polifema miała się spełnić co do słowa.

[...]

Odyseusz spał, gdy [Feakowie](#) przybili do Itaki. [...] Wtedy zjawiała się Atena i otworzyła mu oczy i pamięć. Rwał się biec do domu, do żony, do syna. Bogini go powstrzymała. Trzeba być ostrożnym. Wszyscy uważają go za zmarłego. Z sąsiednich wysp zjechali się młodzi książęta zalotnicy. Starają się o rękę Penelopy i o dziedzictwo po zaginionym. Królestwo marnieje. Wierna żona już nie ma sił walczyć z natarczywością zalotników. Zwodzi ich, jak może. Powiedziała, że nie wpierw wyjdzie za mąż, póki nie uszyje szaty pośmiertnej dla ojca. Aby zyskać na czasie, szyła tę szatę coś ze dwa lata: co w dzień uszyła, to pruć nocą. Na koniec podstęp się wydał. Książęta nalegają, aby

któregoś z nich ostatecznie wybrała. Gdyby Odyseusz zjawił się nagle wśród nich, zabiliby go niechybnie.

Bogini dotknęła tułacza różdżką czarodziejską. Członki skurczyły się, postać zgięła się we dwoje, skóra obwisła na wychudłych piszczelach. Brudne, dziurawe łachmany okryły żebraka, w którym nikt by się nie domyślił świetnego rycerza spod Troi. Przemieniony Odyseusz wziął kostur, zarzucił na plecy biesagi i w przebraniu nędzarza ruszył na podbój własnego domu i królestwa.

Jakoż nikt go nie poznał. [...] Odyseusz wszedł do pałacu. Widział rozpustę zalotników i siedząc na progu świetlicy żuł w milczeniu hańbę swego domu i myślał o zemście. Wreszcie nadeszła pora. Nazajutrz odbywał się turniej o rękę Penelopy. W podłogę sali biesiadnej wbito jednym rzędem dwanaście toporów. Każdy z zalotników brał ogromny łuk Odyseusza i próbował tak strzelić, aby grot przeszedł przez otwory wszystkich, rzędem stojących toporów. Lecz nikt nie miał nawet dość siły, aby napiąć łuk bohatera. Jeden drugiemu broń ze wstydem oddawał. Na koniec żebrak, siedzący na progu, prosił, żeby i jemu pozwolono. [...] Odyseusz naciągnął łuk, aż cięciwa odbrzękła jaskółczym gwizdem, wypuścił strzałę i grot przeszedł przez wszystkie topory.

Opadły zeń łachmany żebracze. Nagi, potężny, gniewny stał przy drzwiach niby bóstwo zemsty. Podniósł łuk. Brał jedną strzałę po drugiej i szył w zbitą gromadę zalotników. A gdy skończył, odłożył broń, wielce utrudzony. Służba wyniosła trupy ze sali, stoły i stołki z krwi obmyto, wymieciono, wykadzono siarką. [...] Królowa zeszła na dół. Odyseusz siedział pod słupem, na środku pustej sali biesiadnej. Niedaleko stał syn Telemach, wpatrzony w ojca. Oddzielony

dwudziestu latami rozłąki, utrudzony krwawym żniwem, którego właśnie dokonał, wydał się jej mąż jakimś obcym, dalekim, nie wiedziała, jak witać, jak mówić. Dopiero gdy odświeżył się kąpielą, przebrał, zagadał o rzeczach im tylko obojgu wiadomych – padła mu z płaczem w ramiona.

Pod jaworem na dziedzińcu lub w ogrodzie siadywali we czworo: stary ojciec Laertes, Penelopa, Telemach i Odyseusz, który opowiadał wszystko, czego doświadczył: dzieje wojny trojańskiej i swoją tułaczkę. Z dalekich stron zjeżdżali się krewni i znajomi albo i obcy ludzie, żeby zobaczyć człowieka, który był w podziemiu i słyszał śpiew syren, i był kochankiem nimf mieszkających w grotach tajemniczych. A gdy nadszedł czas, Odyseusz odczepił okręt i odjechał na nową tułaczkę, wywróżoną przez [Tejrezjasza](#), posłuszny bogom i przeznaczeniu. Powrócił po wielu latach i osiadł w dworzyszczu – król z siwą brodą, czekający na śmierć, która miała doń wyjść z morza.

Źródło: *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, Warszawa 1979, s. 258–272.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Ćwiczenie 3

Ćwiczenie 4

Zgodnie z tym, co pisał C.G. Jung, archetypiczną postać można postrzegać niejednoznacznie. Udowodnij, że Pigmalion może być wzorcem negatywnym i/lub pozytywnym.

Ćwiczenie 5

W opowieści o Niobe mówi się o zmiennych emocjach. Matką kierowały różne uczucia w zależności od tego, czy jej dzieci żyły, czy też już zostały zabite. Nazwij uczucia przeżywane przez Niobe w obu tych sytuacjach. Do każdej z propozycji dodaj jej antonim.

Ćwiczenie 6

Niobe jest postrzegana jako archetyp. Podaj dwa przykłady tekstów kultury, których bohaterki można porównać z Niobe. Nazwij emocje rządzące tymi bohaterkami.

Ćwiczenie 7

Napisz liczący co najmniej 100 słów tekst, w którym wyjaśnisz, jaki sposób kobiecego postępowania symbolizuje imię Penelopy.

Ćwiczenie 8

Jakich ludzi można nazwać Odysami? Scharakteryzuj Odysa jako postać archetypiczną.

Praca domowa

Przeczytaj mit o Filemonie i Baucis. Następnie napisz liczący 200–220 słów tekst na temat: Archetyp w opowieści o Filemonie i Baucis.

” Jan Parandowski

Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian

Pewnego razu, przebrany za człowieka, udał się Dzeus wraz z [Hermesem](#) na ziemię, żeby się przekonać, czy ludzie zachowują jego święte prawo. O zachodzie słońca weszli do jakiegoś miasta i idąc od domu do domu, szukali noclegu. Lecz wszystkie drzwi zamykały się przed dwoma podróżnymi. Już noc była, gdy zapukali do małej chatki stojącej na wzgórzu za miastem. Żyło tam dwoje ubogich staruszków: Filemon i Baucis.

Dobrzy ludziska podsunęli nieznajomym stołki i rozniecili wesoły ogień, dorzucając suchych liści i kory drzewnej. Filemon przyniósł z ogrodu trochę jarzyn, które Baucis ugotowała w garnku glinianym. Nakryli do stołu i ułożyli gości na łózkach, wyścieliwszy je jak mogli najwygodniej. Widząc jednak, że jedzenia i napojów wciąż przybywa i że ich skromne naczynia zmieniają się w złotą zastawę, poznali bogów i padli na kolana. Filemon chciał złożyć ofiarę i zabić jedyną gęś, która chowała się w domu, ale Dzeus go zatrzymał. Wszyscy czworo wyszli na szczyt góry i w promieniach jutrzemki ujrzeli staruszkowie na miejscu swojej lepianki wspaniałą świątynię przegładającą się w toni wielkiego jeziora. Bogowie zatopili niegościnne miasto, a jego mieszkańców przemienili w żaby. Filemon i Baucis żyli jeszcze długie lata, pełniąc służbę kapłańską w nowej świątyni, aż pewnego dnia wrosli w ziemię jako dwa drzewa, pniami ze sobą, złączone. Było to spełnienie ich ostatniej prośby: umrzeć razem, aby jedno nie patrzyło na śmierć drugiego. W gałęziach drzew ptaki ścieliły sobie gniazda, a podróżni, wypoczywając w ich cieniu, opowiadali historię o niegodnych mieszkańcach jeziora i pobożnych staruszkach.

Źródło: Jan Parandowski, *Mitologia. Wierzenia i podania Greków i Rzymian*, s. 59–60.

Dla nauczyciela

Autorka: Marzenna Śliwka

Przedmiot: Język polski

Temat: Bohaterowie mitologii greckiej jako archetypy ludzkich postaw i zachowań

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

5) interpretuje treści alegoryczne i symboliczne utworu literackiego;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

- 14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;
- 15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;
- 16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

2. Odbiór tekstów kultury. Uczeń:

- 1) przetwarza i hierarchizuje informacje z tekstów, np. publicystycznych, popularnonaukowych, naukowych;
- 2) analizuje strukturę tekstu: odczytuje jego sens, główną myśl, sposób prowadzenia wywodu oraz argumentację;
- 6) odczytuje pozaliterackie teksty kultury, stosując kod właściwy w danej dziedzinie sztuki;

II. Kształcenie językowe.

2. Zróżnicowanie języka. Uczeń:

- 5) zna, rozumie i funkcjonalnie wykorzystuje biblizmy, mitologizmy, sentencje, przysłowia i aforyzmy obecne w polskim dziedzictwie kulturowym;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

- 1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;
- 3) rozumie i stosuje w tekstach retorycznych zasadę kompozycyjną (np. teza, argumenty, apel, pointa);
- 6) rozumie, na czym polega logika i konsekwencja toku rozumowania w wypowiedziach argumentacyjnych i stosuje je we własnych tekstach;

IV. Samokształcenie.

1. rozwija umiejętność pracy samodzielnej między innymi przez przygotowanie różnorodnych form prezentacji własnego stanowiska;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto:

- 9) rozumie pojęcie archetypu, rozpoznaje archetypy w utworach literackich oraz określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- rozumie i odróżnia pojęcia archetypu i toposu,
- interpretuje wybrane greckie mity,
- na podstawie tekstów publicystycznych określa archetypy obecne w mitach,
- streszcza jeden z mitów.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- z użyciem e-podręcznika;
- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. **Przygotowanie do zajęć.** Nauczyciel loguje się na platformie i udostępnia uczniom e-materiał *Bohaterowie mitologii greckiej jako archetypy ludzkich postaw i zachowań*. Prosi uczestników zajęć o zapoznanie się z tekstem w sekcji „Przeczytaj” i wykonanie polecenia nr 1, 2 w sekcji „Mapa myśli”. Uczniowie przypominają sobie treść wybranych mitów i losy bohaterów (np. Niobe, Dedala, Ikara, Syzyfa, Narcyza, Odyseusza, Penelopy, Heraklesa, Orfeusza,

Prometeusza, Antygony, Edypa itd.). Zwracają uwagę na postawy i szczególne cechy postaci.

Faza wprowadzająca:

1. **Nawiązanie do tematu.** Nauczyciel inicjuje rozmowę na temat obecności motywów mitologicznych w kulturze, podkreśla liczne inspiracje mitologią. Prosi uczniów o podanie kilku przykładów filmów, książek, gier, muzyki oraz o przytoczenie związków frazeologicznych, w których znajdują się nawiązania do mitów. Następnie nauczyciel odwołuje się do znajomości terminu „archetyp”, ewentualnie uzupełnia informacje. Warto zaznaczyć, że wśród archetypów wyróżniamy konkretne postacie – bohaterów, którzy dokonali niezwykłych czynów lub znaleźli się w wyjątkowych sytuacjach, zajmując określoną postawę wobec rzeczywistości. Takie cechy lub postawy mają wymiar uniwersalny.

Faza realizacyjna:

1. **Praca z multimediami.** Uczniowie czytają teksty zamieszczone w sekcji „Sprawdź się” i indywidualnie wykonują ćwiczenia 1, 2, 3.
2. **Wywiad** – aktywizowanie uczniów. Nauczyciel prosi chętnych uczniów o zgłoszenie się i wylosowanie jednego z bohaterów mitologicznych. Zadaniem jest wcielenie się w postać i krótkie przedstawienie jej losów (w formie narracji pierwszoosobowej). Pozostali uczniowie zadają pytania. W tym wypadku sugeruje się, aby skupić się nie na losach, ale na emocjach, motywacji, decyzjach podejmowanych przez bohaterów, ich postawach wobec życia i priorytetów. Po przeprowadzeniu kilku wywiadów uczniowie podsumowują ćwiczenie. Nauczyciel może zadać pytania pomocnicze, np.:
 - Który z bohaterów najbardziej przypomina współczesnego człowieka? Dlaczego?
 - Które cechy bohaterów mitologicznych przypisałibyście swoim przyjaciołom albo sobie?
 - Które z elementów zdecydowały o archetypowości bohatera?

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel prosi, by uczniowie podzielili się na grupy i wykonali wskazane przez niego ćwiczenia spośród: 4, 5, 6, 7, 8 (sekcja „Sprawdź się”). Następnie weryfikuje poprawność odpowiedzi uczniów.

Praca domowa:

1. Wybierz jedno z zadań:
 - a) Który z bohaterów mitologicznych mógłby stać się dla ciebie inspiracją? Uzasadnij swój wybór.
 - b) Przeczytaj mit o Filemonie i Baucis. Na jego podstawie napisz pracę na temat: Archetyp w opowieści (praca domowa w sekcji: „Sprawdź się”).

Materiały pomocnicze:

- Władysław Kopaliński, *Słownik mitów i tradycji kultury*, Warszawa 1985
- Mirosław Korolko, *Słownik kultury śródziemnomorskiej w Polsce*, Warszawa 2004
- Maciej Czeszewski, Katarzyna Foremniak, *Ludzie i miejsca w języku. Słownik frazeologizmów eponimicznych*, Warszawa 2011

Wskazówki metodyczne

- Podczas lekcji można powtórzyć i utrwalić znajomość pojęć: motyw, symbol, archetyp, topos, mit. Na podstawie tekstów zamieszczonych w sekcji „Przeczytaj” można nawiązać do funkcji mitów.
- Nauczyciel proponuje do wywiadu bohaterów mitologicznych, może też poprosić uczniów o samodzielny wybór. W tym wypadku warto poprosić o uzasadnienie decyzji.